

KENMERKEND STAPHORST

3

3

KENMERKEND STAPHORST

Om de ruimtelijke karakteristiek van Staphorst te kunnen duiden, moeten er verschillende schaalniveaus in ogenschouw worden genomen: het schaalniveau van het landschap (direct grenzend aan het lint); het schaalniveau van de Streek en het schaalniveau van de afzonderlijke boerderijen met hun bijhorende tuin- en erfinrichting. Juist de samenhang tussen deze schaalniveaus bepaalt het karakteristieke beeld van Staphorst.

3.1 Het Singellandschap

3.1.1 Elzensingels en krumte

Karakteristiek voor het Staphorster landschap zijn de elzensingels. In het verleden is de Streek omgeven door deze kleinschalige wereld. In de huidige situatie zijn delen van het landschap veel opener van karakter. Met de ruilverkaveling / landinrichting zijn veel singels opgeruimd, om zo tot grotere percelen te komen. Ten noorden van Staphorst is het singellandschap nog zichtbaar, maar vooral in het gebied tussen de Streek en de snelweg zijn de perceelsrandbeplantingen en de smalle verkaveling beeldbepalend.

De opeenvolging van lichte knikken in de verkaveling wordt door de beplanting met elzensingels ruimtelijk versterkt en manifest als "krumte". Vooral in de driehoek tussen Lichtmis, Rouveen en de snelweg is deze kromming goed zichtbaar.

3.1.2 Dwarswegen

Het landschap wordt doorsneden door een stelsel van evenwijdige doorgaande wegen. Deze wegen volgen de oude grenzen tussen de verschillende slagen (de zijdwendes). Ze zijn vaak kilometerslang; beginnend bij de oude ontginningsbases langs het Zwarte Water en Meppeler Diep en eindigend bij de Punthorst. De dwarswegen kruisen het lint en vormen daarmee de verbinding tussen Streek en achterland.

3.1.3 Sporen uit het verleden

Hoewel het gebied ten westen van het lint door herinrichting grondig op de schop is gegaan, zijn verstopt in het landschap plekken aan te wijzen die iets vertellen over de ontstaansgeschiedenis van het gebied. De hiervoor genoemde dwarswegen zijn daar een voorbeeld van. Ook zijn de oude kerklocaties deels nog als verhogingen in het landschap zichtbaar en is de hoofdstructuur van het gebied (verkaveling, wegenpatroon) nog altijd geënt op de historische structuur.

De oude bewoningsplaatsen, de voorlopers van het huidige lint, zijn in een enkel geval nog terug te vinden op de kaart en te herleiden uit namen van wegen zoals d'Olde Dijk.

Het lint en het singellandschap zijn nauw met elkaar verbonden. De structuur van het landschap vormt de basis van de Streek. De verkavelingsrichting bepaalt de oriëntatie van de bebouwing; de oude dwarswegen doorsnijden het lint en singelbeplantingen lopen soms door tot aan de weg. Vanuit het lint zijn incidenteel doorkijken naar het achterliggend landschap mogelijk.

dwarswegen

kerkheuvel

doorzicht

12 km lang

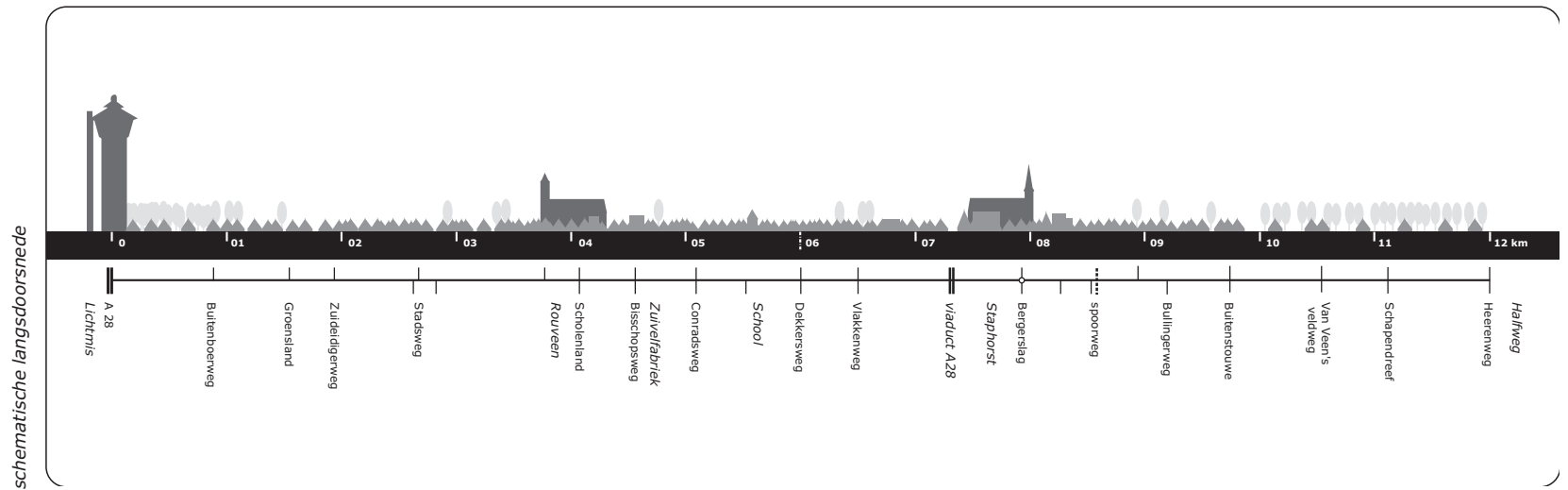
3.2 De Streek

3.2.1 Continuïteit

De Streek is het twaalf kilometer lange lint tussen Lichtmis en Halfweg. Het lint heeft een min of recht verloop ter plaatse van Staphorst. Het Rouvener tracé (tussen Dekkersweg en Lichtmis) kent een meer slingerend verloop.

Er is sprake van een grote ruimtelijke continuïteit langs het lint. De Streek kent grotendeels een dichte bebouwingsstructuur van monumentale boerderijen die een sterke architectonische verwantschap hebben.

Het lint heeft voornamelijk een besloten karakter. De veelheid aan bebouwing, de erfbeplantingen, de smalle kavels en de bochten in het verloop van de weg verschaffen de wereld binnen de Streek een intimiteit die in contrast staat met het achterliggende landschap.

3.2.2 Variatie

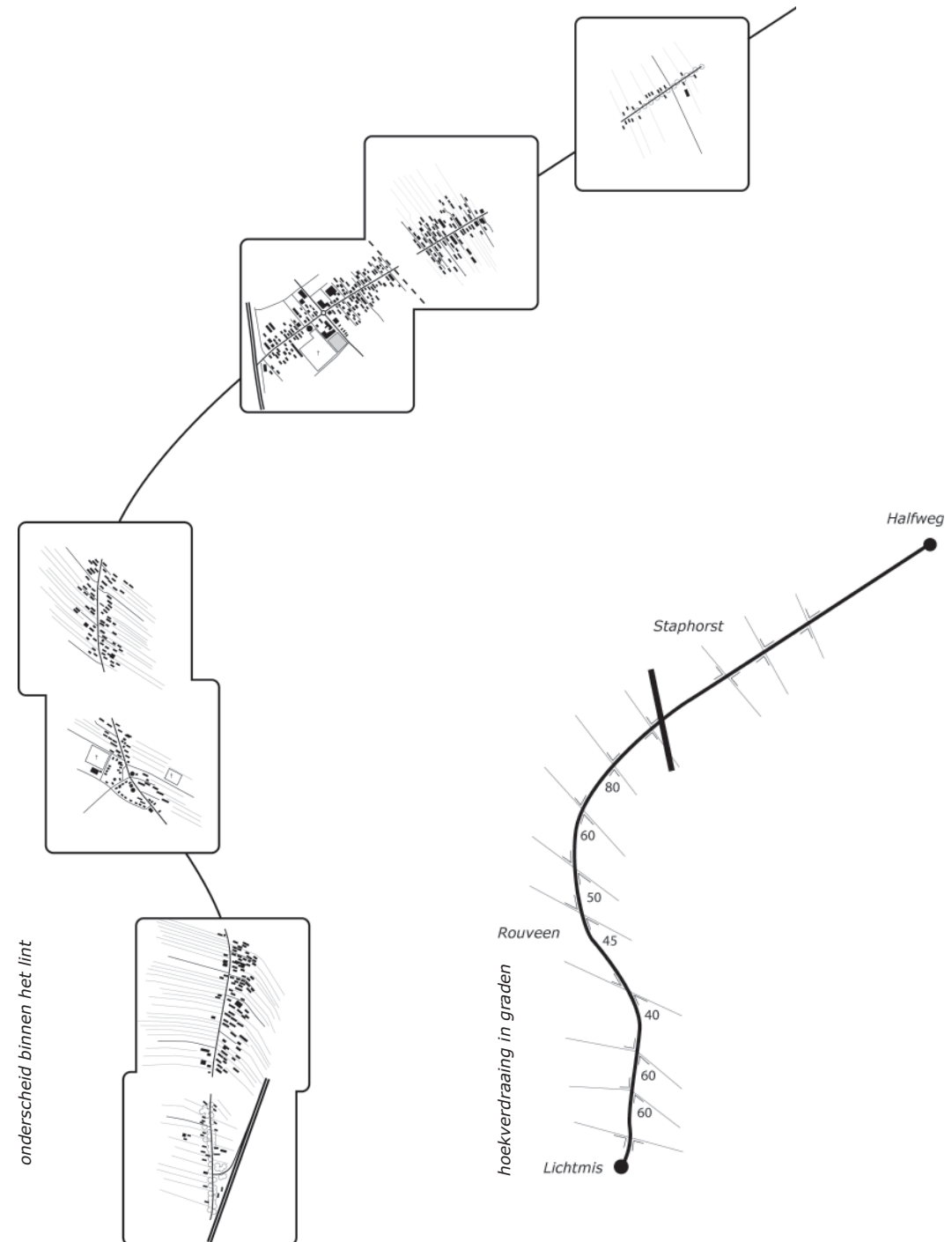
Binnen deze eenheid is er sprake van verscheidenheid aan sferen en beelden. Deze verscheidenheid hangt samen met aspecten als de hoek van de bebouwing en percelen ten opzichte van de weg, de dichtheid van de bebouwing, het zicht op het achterland, het profiel van de weg, het groene danwel stenige karakter, het voorkomen van 'niet-typische' functies etc.

Op basis van deze verschillen is het lint op te delen in een aantal trajecten:

- de entree aan Lichtmiszijde; deze vormt een groene poort
- het zuidelijke traject van Rouveen; een enkelzijdig lint, met naar het westen de openheid
- het dorpscentrum van Rouveen; met de kerk en voorzieningen
- het traject Rouveen-Staphorst; dit traject wordt gekenmerkt door de scherpe hoekverdraaiing
- het Staphorster traject voor de snelweg; hier staat de verkaveling haaks op de weg en is sprake van een verdikking van het lint
- Staphorst centrum; tussen snelweg en spoor, met de kerk en voorzieningen
- Staphorst oostzijde; een dunner wordend lint
- entree aan Halfweg zijde; losse bebouwing in een open landschap

3.2.3 Lamellenstructuur

Karakteristiek voor het Staphorster lint is de hoekverdraaiing van de percelen ten opzichte van de weg. De Gemeenteweg / Oude Rijksweg volgt (deels) een eigen tracé dat niet loodrecht op de kavelrichting staat. Het gevolg is een kilometers lange S-bocht die leidt tot een steeds verdere hoekverdraaiing. Rond de kern van Rouveen is deze hoek het scherpst; ten noorden en ten zuiden neemt de hoek geleidelijk af naar ongeveer haaks.

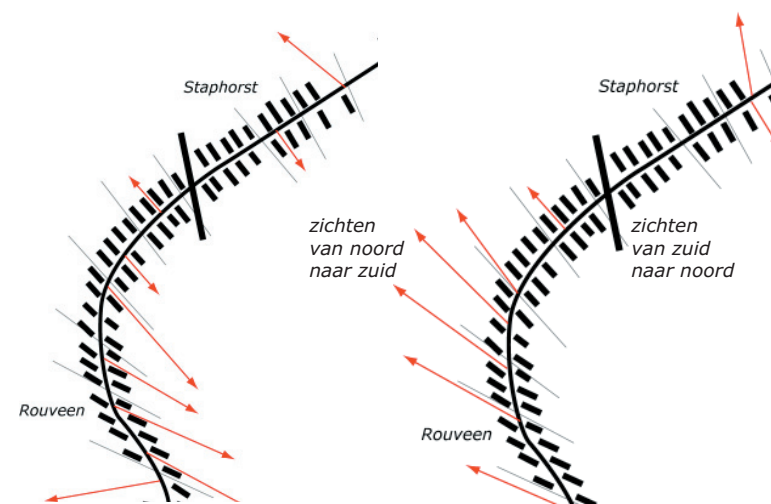

hoekverdraaiing

De oriëntatie van de bebouwing is gekoppeld aan de perceelrichting. Gaande langs het lint draaien de gevels van de boerderijen dan ook als lamellen open en dicht. Dit resulteert in een steeds veranderende blik op gebouwen en achterliggend landschap. De route van noord naar zuid (m.n. van het Rouveense traject) is daarmee ook wezenlijk anders dan van zuid naar noord.

Van zuid naar noord zijn doorzichten vooral mogelijk in noordwestelijke richting. Aan deze (linker)zijde van de weg zijn de voorkanten van de boerderijen goed zichtbaar. Aan de andere zijde van de weg is de blik vooral gericht op de zijkanten van de gebouwen. Van noord naar zuid gaande is de beleving juist omgekeerd en zijn doorzichten in zuidoostelijke richting mogelijk.

3.2.4 De Diek

De weg door de Streek, ook wel de 'diek' genaamd, bestaat uit een brede klinkerverharding van tuin tot tuin. Er zijn geen stoepen. Grijske stroken betonklinkers, aan weerszijden van de rijbaan, markeren het voet-fietspad. Aan het begin en eind van het lint is soms sprake van een smalle berm naast de verharding.

Aanvankelijk heeft de Streek een groener karakter gekend met (meer) bomen aan weerszijden van de weg. Kaarten uit de 18 eeuw geven het lint weer als een rij bomen. Ook uit oude foto's valt op te maken dat het profiel in vroeger tijden een groen en meer besloten karakter heeft gehad. Bronnen melden dat in de bermen langs de weg hoge eiken, hazelaars en lijsterbessen hebben gestaan. In de huidige situatie is alleen het meest zuidelijk deel van het lint over korte afstand beplant met aan weerszijden een rij eiken. Incidenteel staan er solitaire bomen of korte bomenrijen langs de weg, vooral aan de uiteinden van het lint; bij Rouveen en langs het laatste deel van het lint richting IJhorst.

Het continue karakter van het wegprofiel, van een rijbaan met aan weerszijden boerderijen, wordt op een aantal plekken onderbroken. De grootste doorsnijding wordt gevormd door de snelweg, die met een viaduct over het lint is gepositioneerd. De snelweg snijdt het lint onder een niet haakse hoek. Het geheel van snelweg, geluidsschermen, viaduct, op- en afritten, en een grote (ovale) rotonde onder de snelweg staat in contrast met het kleinschalige en historische karakter van het lint.

Er is een groot verschil met de wijze waarop het spoor het lint doorsnijdt. Hier is wel sprake van een haakse doorsnijding en voegt het spoor zich op een meer vanzelfsprekende wijze in de bestaande structuur. De kruising is gelijkvloers waardoor de ruimtelijke impact van het spoor beperkt blijft. De plek waar vroeger station Staphorst heeft gestaan is nu een open plek in het lint. Een andere opvallende onderbreking van het lintprofiel is de kruising met de Ebbinge-Wubbenlaan/Bergerslag. Ook hier is een rotonde aangelegd, waarmee een grote open plek in het lint is ontstaan.

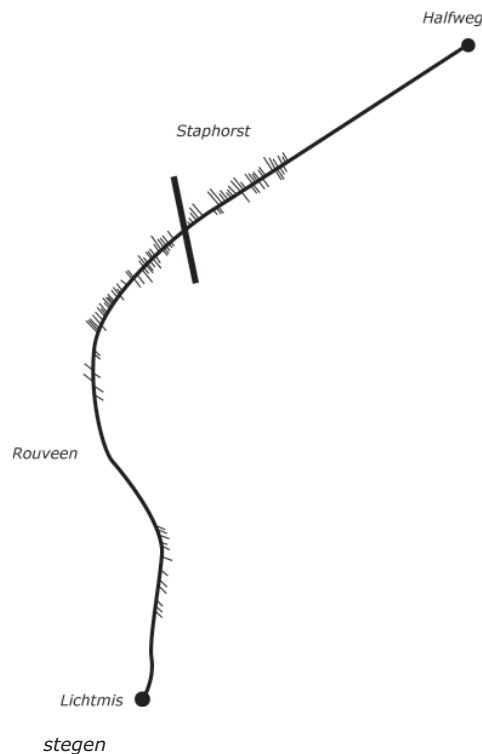
groene karakter

profiel op oude foto

snelweg

families van boerderijen

dunner lint: doorzicht

3.2.5 Boerderijen achter elkaar aan de stegen

Door het eerder genoemde proces van vererving en het honkvaste karakter van de Staphorster is het lint in de loop der eeuwen sterk verdicht. Er zijn (letterlijk) families van boerderijen ontstaan; clusters van boerderijen die naast en achterelkaar staan. Op sommige plekken is het lint vier rijen dik geworden. De achtergelegen boerderijen worden ontsloten door de zogenaamde stegen. Anders dan de eerder genoemde dwarswegen (3.1.2) zijn deze doodlopend. Erven van naast en achter elkaar gelegen boerderijen zijn met elkaar verbonden. De verharding van de verschillende erven en de steeg lopen vaak in elkaar over. Hierdoor hebben de stegen een sterk privaat karakter, hoewel ze strikt genomen tot de openbare weg behoren.

Het lint is niet overal even dik. Met name in het Staphorster deel is soms sprake van vier of meer rijen. Naar het zuiden neemt de dikte van het lint af en wordt de bebouwingsstructuur meer open. Ten zuiden van Rouveen is zelfs sprake van een vrijwel enkelzijdige bebouwing aan de oostzijde. Naar mate het lint dunner en opener wordt is er een nadrukkelijker relatie met het achterliggend landschap.

3.3 De Boerderij

3.3.1 Architectuur

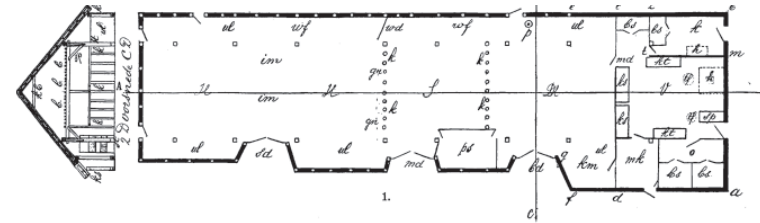
70% van de boerderijen in de Streek is aangeduid als monument. In totaal staan er 294 rijksmonumenten en 313 gemeentemonumenten in het lint. Ofschoon staphorst een cultuurhistorisch waardevol landschap is, zijn de meeste boerderijen relatief jong. Wie het kaartbeeld van 2000 vergelijkt met dat van 1850 ziet dat de meeste boerderijen van na 1850 dateren.

De typisch Staphorster boerderij is een langgerekt bouwwerk waarbij woonhuis, deel, stal en hooiopslag in elkaars verlengde liggen. De boerderijen dateren uit de 19^e en 20^e eeuw. Een belangrijk kenmerk van dergelijke "hallehuizen" is dat het dak boven de verschillende ruimtes in een lijn doorloopt. Van oorsprong hadden de boerderijen van dit type een stenen voorgevel, een houten zijkant en een rieten dak.

De meeste boerderijen hebben een wolfeind; het rieten dak loopt door in een driehoek aan de voorzijde van het huis. Aan de zijkant van de deel zit een grote deur; de "bedrijfsingang". Deze baanderdeur ligt niet, zoals bij andere typen, aan de achterzijde omdat daar vanwege de smalle kavel onvoldoende ruimte is om een toegang te maken. De voordeur is uit het midden geplaatst, waardoor een asymmetrische gevelindeling ontstaat.

De ramen zijn onderverdeeld in kleine ruitjes. Luiken zijn beschilderd in de typische Staphorster kleurencombinatie: fel blauw en "Stappers" groen. Deze kleuren zijn ook terug te vinden op hekwerken en melkrekken en geven het lint letterlijk couleur locale.

De langgerekte bouwwerken zijn vaak het resultaat van een stapsgewijze uitbouw naar achteren. Daarmee samenhangend hebben de noklijnen van sommige boerderijen een opmerkelijk golvend beloop; het karakteristieke "kameel"-dak.

baanderdeur aan de zijkant

3.3.2 Bijzondere gebouwen

De boerderij domineert het beeld van Staphorst. Incidenteel komt echter ook andersoortige bebouwing voor. Het zijn de bijzonderheden in de bebouwingstructuur van het lint.

- Kerken

De letterlijke hoogtepunten worden gevormd door de kerken die het centrum van respectievelijk Staphorst en Rouveen markeren.

De toren van Staphorst dateert uit 1763. De bijbehorende

orginele stal

kerk rouveen

kern staphorst

kruiskerk is in 1952 afgebroken en vervangen door nieuwbouw. De kerk van Rouveen is gebouwd in 1641 en gerestaureerd in 1975.

- Melkfabrieken

In de streek is een aantal melkfabrieken aanwezig. Dit vormen bijzondere elementen in het lint. Zij zijn van een andere maat en schaal dan de boerderijen. Toch vormen ze geen dissonanten in het lint. Ze maken de geschiedenis van dit gebied als melkveehouderijgebied herkenbaar. Zij laten zien dat in dit gebied niet alleen werd geproduceerd, maar dat de producten ook op de streek werden verwerkt. Ze horen bij het leven van Staphorst. Het verschil tussen de vredige boerderijen, met hun bijzondere detaillering en vaak verzorgde tuinen, en de toch wat noeste fabrieksgebouwen voegt aan de beleving van het lint een interessant contrast toe.

- Molenstomp

Tot begin van de jaren dertig stond aan de streek een 55 meter hoge korenmolen. Deze tekende, met de kerkspitsen van Staphorst en Rouveen, het silhouet van de Streek.

Halverwege de jaren dertig is het molenlichaam door een bedrijf uit Dalfsen gesloopt. In het begin van de zestiger jaren is de hoge stenen onderbouw door een plaatselijke aannemer gekocht en gesloopt. De 35.000 stenen die vrijkwamen werden gebruikt voor de restauratie van een kerk in Dalfsen. Hiermee was hun kerk gered, maar is het silhouet van de Streek haar markante molen ontnomen. Wat resteert is een wat wonderlijke molenstomp, welke inmiddels tot schuur is 'verbouwd'.

Naast deze markante bouwwerken zijn er in het lint diverse 'andersoortige' (niet-boerderijen) gebouwen te vinden. Daarbij gaat het dan vooral om detailhandel, restaurants en meer grootschalige activiteiten als autohandels, fitnesscentrum e.d. Deze 'jongere' toevoegingen liggen verspreid over het lint. Wel is er

sprake van een concentratie van met name detailhandel tussen de snelweg en spoorlijn in Staphorst.

3.3.2 Bijgebouwen

Naast de (vaak monumentale) boerderijen zijn ook de bijgebouwen beeldbepalend voor het Staphorster lint. Van oudsher gaat het hierbij om eenvoudige, vaak houten bouwwerken. De bijgebouwen vervullen van oudsher een functie als stallings- of opslagruimte voor het agrarisch bedrijf of boden onderdak aan ambachtelijk werk (klompenmaker etc.).

Daarnaast zijn er karakteristieke "aanbouwsels" zoals het zandhok, waarin het hagelwitte zand voor het bestrooien van de keukenvloer werd bewaard en de "melkrikke" voor het plaatsen van de melkbussen.

3.3.3 Erfbeplantingen

Het groene karakter van het lint wordt voor een belangrijk deel gedragen door de erfbeplantingen. De maat en de vorm van de erven variëren langs het lint. Waar boerderijen op relatief grote afstand van de weg staan is sprake van een groene en besloten wereld met grote, soms monumentale bomen. Het meest zuidelijke traject van Rouveen is hiervan een voorbeeld. Het Staphorster traject tussen snelweg en spoorlijn kent daarentegen een meer stenig karakter doordat veel boerderijen dicht op de weg staan en de smalle voortuinen geen plaats bieden aan grote bomen.

Karakteristiek voor de erven langs de Streek zijn de smalle kavels en de plaatsing van de boerderijen naast en achter elkaar. Kenmerkend was het voorkomen van singelbeplanting langs de perceelsranden. In de huidige situatie is dat nog maar op enkele plekken het geval. De boerderijen staan door de beperkte ruimte vaak aan

historische bijgebouwen

Staphorster kleurencombinatie

Inrichting tuinen

de rand van de kavel zodat een inrit naast het gebouw mogelijk blijft. Voor de boerderij ligt de "gaoren"; in een boek uit 1907 omschreven als "een grasveld, met een hulzen heg en lage planken vredeing (hek) omgeven."

Van oudsher hadden de tuinen een duidelijk functionele betekenis. Een bleekveld, moestuin en boomgaard waren vaak de belangrijkste ingrediënten.

Ook tegenwoordig zijn dergelijke nuttuinen nog in het lint te vinden. Soms letterlijk als moestuinen, of als een veldje met wat kleinvee; vaker in de vorm van één of meer fruitbomen in de tuin.

Veel tuinen hebben tegenwoordig echter een sierfunctie. In een beschrijving van de tuinen midden jaren 60 worden dahlia's en de donkerlila phlox genoemd als kenmerkende soorten die de siertuinen kleuren.

De tuinen kennen een eenvoudige structuur, vaak met simpele rechthoekige vormen. De hoofdropzet van de tuin sluit aan bij de gevelindeling van de boerderij. Aangezien de voordeur vaak uit het midden is geplaatst, kent de tuin een asymmetrisch indeling; twee ongelijke delen gescheiden door het pad naar de deur.

Van oudsher zijn de tuinen omzoomd geweest door hagen, soms ook een hek. Aan de zijden van de 'diek' en de stegen hadden de hagen (vaak hulst) een functie als geleiding van het vee dat over deze wegen werd gedreven. Aan de lange zijde van het erf die niet grensde aan de steeg liep de singelbeplanting vaak door. In de huidige situatie is dat nog slechts op een aantal plekken zichtbaar. Oude foto's laten zien dat er in vroeger tijden in de voortuinen meer hoog opgaand geboomte heeft gestaan. De grote bomen gaven de (toen nog smallere) doorgaande weg een groen en besloten karakter. Op enkele plekken zijn ook nu nog monumentale bomen te vinden; het algehele beeld is echter aanmerkelijk minder groen en besloten geworden.

STREEK IN ONTWIKKELING

4

4

STREEK IN ONTWIKKELING

4.1 Landschap in ontwikkeling

4.1.1 Ruilverkavelingen

Door het voortdurend proces van vererving kent Staphorst een smalle verkaveling en een wirwar aan eigendomsverhoudingen. In reactie hierop hebben al in de jaren 30 en 40 grootschalige ruilverkavelingen in het gebied plaats gevonden. Ook na de Tweede Wereldoorlog vinden de nodige 'structuurverbeteringen' plaats. De ingrepen in de kavelstructuur hebben er toe geleid dat het landschap in zijn totaliteit een grootschaliger en meer open karakter heeft verkregen. De hoofdrichting van de ontginning is in grote lijnen nog uit de kavelstructuur af te lezen, maar veel elementen en patronen zijn verdwenen. Alleen in het deel direct grenzend aan het lint aan de oostzijde blijft de kenmerkend smalle, gekromde

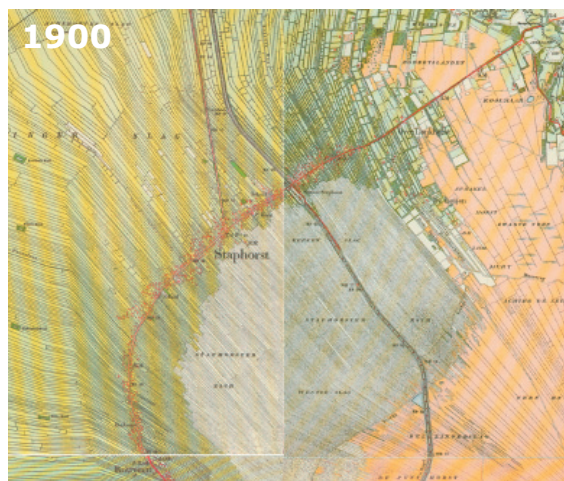
verkaveling intact. Hier, tussen lint en snelweg, is ook het patroon van singelbeplantingen nog goed herkenbaar.

4.1.2 Beplantingen

De singelbeplantingen zijn in de loop der tijd sterk achteruitgegaan. Een vergelijking van de situatie omstreeks 1900 met het huidige kaartbeeld laat zien dat op veel plekken de singels zijn verdwenen.

Op het kaartbeeld van omstreeks 1950 is het aantal singels nog omvangrijk; in de jaren 70 is al sprake van een substantiële achteruitgang.

Maar ook op plekken waar de beplantingsstructuur overeind is gebleven staat de kwaliteit onder druk. Veel van de singels lijken niet of nauwelijks beheerd te worden; een fragmentarische beplanting is eerder regel dan uitzondering.

4.1.3 Woningbouw

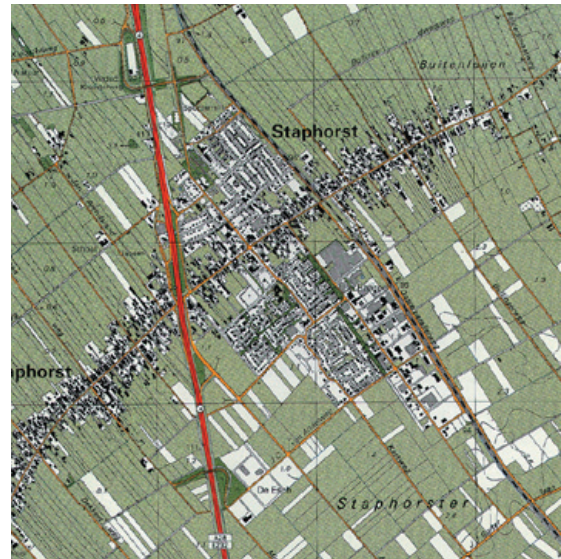
Vanaf de jaren 60 zijn in Staphorst nieuwbouwwijken gerealiseerd. Deze ontwikkeling concentreert zich in een zone ten noorden en ten zuiden van het lint, tussen snelweg en spoor. Deze nieuwbouw is van een geheel ander karakter dan de Streek. Daar waar in het lint landschap en dorp met elkaar 'versmolten' zijn, hebben de nieuwbouwwijken een autonome structuur. In deze wijken is weinig terug te vinden van kenmerken als ondergrond, richting, ritme, structuur. Hierdoor zijn wijken ontstaan die op geen enkele wijze verbonden zijn aan Staphorst-Rouveen. Deze wijken hadden even goed in Boxtel, Beetsterzwaag of Etten-Leur kunnen liggen.

Ook vandaag de dag bestaat in Staphorst en Rouveen grote behoefte aan uitbreiding van het aantal woningen. Recent is het groene licht gegeven voor een nieuwe uitbreidingslocatie voor tweehonderd woningen in Staphorst-Zuid: *De Slagen*.

"Staphorst kan met het nieuwe plan weer vele jaren vooruit, maar hoopt op toewijzing van nog meer woningen, hoewel de provincie Staphorst tot "zuinig bouwen" maant en daarom het oorspronkelijk geplande aantal woningen (360) al fors inkromp. Reden dat de gemeente nu met een kleinere, aangepaste versie aan de slag gaat. (Wethouder) Kruidhof is bijzonder blij dat er weer schot in de woningbouw komt. 'Dat was nodig ook. Staphorst zit te springen om woningen. De vraag is groot. Dat loopt in de honderden verzoeken. Er komen bijna dagelijks telefoontjes bij het gemeentehuis binnen van mensen die willen bouwen.' De wachttijd voor een huurwoning in Staphorst is al opgelopen tot twee jaar. (...) In Rouveen wordt volgend jaar begonnen met de bouw van 29 woningen in de tweede fase van Rouveen-West. Het bouwtempo is afhankelijk van het woningbouwcontingent dat de gemeente krijgt toegewezen." (uit: Apeldoornse Courant, 8-10-2003).

nieuwbouw te Rouveen

nieuwbouwwijken bij Staphorst

4.1.4 Industrie

De gemeente Staphorst heeft een tweetal industrieterreinen met een totale oppervlakte van circa 75 hectare. De terreinen liggen zuidelijk van het lint aan de oostzijde van de snelweg. "De Baarge" ligt aan het spoor en "De Esch" strekt zich uit langs de A28 en biedt diverse bedrijven een zichtlocatie. De nadruk bij de industrieterreinen ligt op hout, metaal en dienstverlening.

De gemeente heeft plannen voor uitbreiding van het areaal bedrijventerrein aan de zuidzijde. Uitplaatsing van bedrijven uit het lint in verband met milieueisen vormt hiervoor een belangrijke aanleiding.

Evenals voor de nieuwbouwwijken geldt ook voor de industrieterreinen dat zij niet inspelen op de kenmerken van de plek en de karakteristieken van het omliggende landschap.

4.2 Ontwikkelingen op de Streek

4.2.1 Ontwikkelingen in de landbouw

De landbouw als belangrijkste drager van de ruimtelijke structuur staat onder druk.

De landbouwbedrijven in Staphorst zijn relatief klein. De melkveehouders hebben gemiddeld zo'n 25 koeien per bedrijf tegenover een landelijk gemiddelde van 46 (1999). Lage prijzen, hoge kwaliteitseisen en aanscherping van de regelgeving op het gebied van milieu en dierenwelzijn maken veranderingen in de bedrijfsstructuur noodzakelijk. Voor niet alle boeren is dat haalbaar; schaalvergroting wordt bemoeilijkt doordat er veel boeren zijn met relatief weinig grond. Bovendien is er sprake van een slechte (niet-economische) verkaveling; lange smalle kavels en versnippering van de eigendommen. De verwachting is dan ook dat veel kleine landbouwbedrijven niet in staat

zullen zijn het hoofd boven water te houden.

Illustratief hiervoor is het feit dat van de 25 boeren die in 1998 nog in het lint van Rouveen actief waren er thans nog maar 8 over zijn. De reden hiervoor is dat tot 1998 in Staphorst en Rouveen, als laatste plaats in Nederland, de melkbussen nog werden opgehaald. Toen dit stopte werd overgestapt op melktransport per tankwagens. De noodzakelijke investeringen voor de melkopslag op het bedrijf zijn voor veel boeren te veel gebleken.

Het aantal agrarische bedrijven in het lint neemt af. Lang niet alle boerderijen hebben nog een agrarische functie. Dit zal in de nabije toekomst voor steeds meer boerderijen gaan gelden. Dit betekent dat gezocht moet worden naar nieuwe bestemmingen en invullingen voor het boerderijenbestand als waarborg voor het instandhouden van deze monumentale gebouwen.

De landbouw die 'blijft' heeft inmiddels een ander karakter dan toen het lint tot stand kwam. De melkbus heeft moeten wijken voor de melktank. Schaalvergroting en veranderingen in de bedrijfsorganisatie hebben genoopt tot aanpassingen in de ruimtelijke structuur: het brede wegprofiel van de straatweg, grotere verharde oppervlakten op de erven, het verdwijnen van beplanting, de afbraak van oude bedrijfsgebouwen etc. Zo is de afgelopen 15 jaar ongeveer de helft van de agrarische bijgebouwen verdwenen.

Een verdergaande schaalvergroting kan impliceren dat meer aanpassingen op stapel staan.

4.2.2 Bedrijvigheid

Waar de landbouw langzaam maar zeker aan betekenis inboet, steken nieuwe functies de kop op. Verspreid over het lint komen kleinere en grotere, niet agrarische ondernemingen voor zoals diverse autohandel- en transportbedrijven, een manege, een kraanverhuurbedrijf, een houtzagerij, restaurants, een zalencentrum etc. In totaal zijn in het lint zo'n honderd niet-agrarische ondernemingen gevestigd.

De Staphorster kent een grote ondernemingszin en is in de regel een harde werker. Dit verklaart dat Staphorster ondernemingen vaak bijzonder succesvol blijken. Vaak begonnen als klein bedrijfje ergens in het lint, kent Staphorst inmiddels diverse bedrijven van (inter)nationale allure. Aan dit succes zit een keerzijde. Vaak begonnen als bescheiden activiteit, die zich in maat en schaal goed voegt in de structuur van het lint, ontpopt het bedrijf zich vaak als een "koekoeksjong", dat de maat en schaal van het lint ontstijgt

In het lint zijn verschillende nieuwe functies terechtgekomen die qua aard, maat, schaal en architectuur sterk afwijken van de rest van het lint. Ze vormen vaak letterlijk onderbrekingen in de continue ruimtelijke structuur. In dit verband is ook het grote aantal autobedrijven opvallend.

4.2.3 Centrumontwikkeling

In Staphorst (en in mindere mate in Rouveen) is sprake van een centrumontwikkeling. Dit uit zich in de concentratie van voorzieningen en winkels. In Staphorst concentreert deze ontwikkeling zich bij de kruising met de Ebbinge-Wubbenlaan/Bergerslag. Hier is een rotonde aangelegd die, in samenhang met de nieuwe ontwikkeling haaks op de Gemeenteweg, een opvallende onderbreking in het lint vormt. De aard van de bebouwing en de inrichting van de openbare ruimte staan in contrast met de kleinschaligheid van het lint.

4.2.4 Infrastructuur

Van oudsher maakt het lint deel uit van de belangrijke doorgaande route tussen Zwolle en Meppel. De benaming (oude) Rijksweg herinnert hier nog aan. Al in de Napoleontische tijd (1828) is vanaf de Hoek in Staphorst een nieuwe weg aangelegd richting Meppel. In de loop der jaren is het profiel van de weg aangepast aan de toenemende verkeersdruk. De 'diek' wordt verbreed en geasfalteerd.

Met het toenemen van de verkeersintensiteit wordt de route door het lint op den duur minder geschikt en wordt een alternatieve weg aangelegd ten oosten van de Streek. Deze takt weer aan op het genoemde weggedeelte richting Meppel. De kruising van de nieuwe autoweg met het oude lint wordt bekend als de zgn. Staphorster variant. Begin jaren 70 wordt deze autoweg omgevormd tot snelweg met viaducten en op- en afritten. De snelweg doorkruist het lint nu ongelijkvloers. De doorsnijding van het lint door de snelweg leidt tot een onderbreking in de continue structuur van het lint. De verhoogde weg met zijn taluds, geluidsschermen en onderliggende rotonde staat in schril contrast met de kleinschaligheid van het lint. De asfaltverharding van de Oude Rijksweg wordt met het in gebruik nemen van de autoweg vervangen door een klinkerverharding. Met de aanleg van de riolering, begin jaren zeventig, worden ook de oorspronkelijke grasbermen verhard. Het gevolg hiervan is dat het verhard profiel sterk is verbreed, ten koste van het groen. Hierdoor zijn overmaatse profielen ontstaan en heeft het groene karakter van het lint aan kracht ingeboet.

Ook de stegen zijn in de loop der tijd steeds verder "versteend". Om ruimte te bieden aan de groter wordende landbouwmachines en melktransport worden de stegen meer en meer verhard. Dit heeft geleid tot een situatie waarin dikwijls sprake is van een (beton-)klinkerverharding van gevel tot gevel.

doorsnijding snelweg

verharding erven en stegen

breed verhard profiel

4.3 Verandering van de boerderij

4.3.1 Functieverandering boerderijen

Met het verdwijnen van de landbouw verdwijnt ook voor een belangrijk deel van het boerderijenbestand een belangrijke functie. In combinatie met de grote behoefte aan nieuwe woningen zien we in Staphorst in toenemende mate voormalige boerderijen gesplitst worden in twee of meer woningen.

Jaarlijks gaat het hierbij om 10 tot 20 boerderijen. Het splitsen van de Staphorster boerderij is mogelijk omdat het volumineuze gebouwen zijn. Met een lengte van tot wel 60 meter kennen zij een inhoud tot 2700 kubieke meter.

Bij splitsing krijgt ook de voormalige stal een woonfunctie. Tussen reeds gesplitste boerderijen zijn geslaagde en minder geslaagde voorbeelden te vinden. Soms ontstaan typologisch vreemde boerderijen, met een tweede voorgevel aan de achterzijde. De vorm van de oorspronkelijke boerderij is dan niet meer herkenbaar. Ook zaken als erfindeling en parkeerruimte behoeven speciale aandacht.

4.3.2 Materiaalgebruik

De klassieke Staphorster boerderij kent bakstenen gevels, met een pannendak voor het woonhuis en een rieten dak voor de stallen. Een pannendak was vroeger een teken van welstand. Waar de welstand ontbrak, of ontoereikend was, kent ook het woonhuis een rieten kap. Soms werden voor de bijgebouwen ook rieten muren toegepast, verwerkt in een decoratief patroon. Immers, in het denken van die tijd, kostte arbeid geen geld. Inmiddels worden boerderijen verbouwd met niet passende materialen, zoals damwanden als gevelbekleding.

Ook voor de erfinrichting geldt dat een veranderd materiaal gebruik leidt tot een andere sfeer. Langs de

splitsing

achterkant wordt voorkant

oneigenlijk materiaalgebruik

stegen zijn grote oppervlakten integraal met betonklinkers verhard. Hierdoor is een minder groen en minder besloten beeld ontstaan.

In de tuinen zelf is lang niet overal nog het karakteristieke beeld van fruitbomen, haag, nutstuin, singelbeplanting etc. terug te vinden. De dorpsuinen krijgen "stadse trekjes".

4.3.3 Sloop en achterstallig onderhoud

Met de schaalvergroting, modernisering en intensivering van de landbouw zijn de laatste decennia veel boerenbedrijven beëindigd. Met het beëindigen van het bedrijf komt vroeg of laat ook de toekomst van de boerderij ter discussie. Bij zo'n ongewisse toekomst wordt niet geïnvesteerd. Met name in de derde en de vierde rij leidt dit in de huidige situatie tot veel achterstallig onderhoud en worden ook relatief veel boerderijen gesloopt.

4.3.4 Verlies aan bijgebouwen

Er worden veel karakteristieke (kleine) bijgebouwen gesloopt. Vaak om plaats te maken voor één groot nieuw bijgebouw dat voldoet aan de eisen van vandaag de dag. Het verdwijnen van de bijgebouwen leidt tot een verlies aan ensemblekwaliteit; ook deze relatief eenvoudige bouwwerken dragen bij aan het specifieke beeld van Staphorst.

Deels wordt het verlies aan bijgebouwen gecompenseerd door nieuwbouw. Deze nieuwbouw is echter van een aanzienlijk grotere korrel en sluit vaak qua architectuur en materialisering niet aan bij specifieke Staphorster bebouwingskenmerken. Het netto resultaat is dan ook een verarming van het beeld.

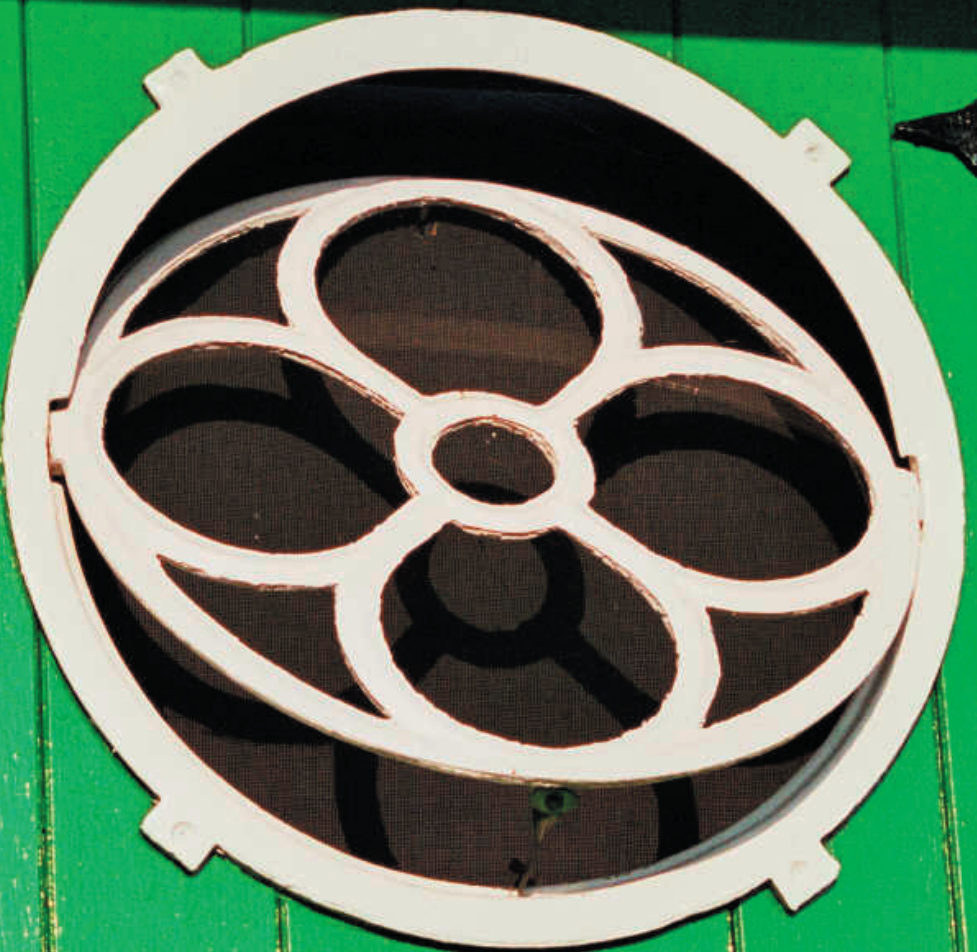
vervallen boerderij

nieuwe bijgebouwen

BESCHERMID GEZICHT EN BELEID

5

In Staphorst is voortdurend de afweging aan de orde van de belangen van een ruimtelijke- en functionele ontwikkeling en die van behoud en ontwikkeling van een zeer bijzondere cultuurhistorische kwaliteit. Daarbij is het belangrijk te weten wat de essentie is van die cultuurhistorische kwaliteit en welke ruimte die laat voor ontwikkeling.

Als sturingsinstrumenten voor kwaliteit heeft de gemeente:

- het ruimtelijk beleid (vastgelegd in bestemmingsplannen);
- het welstandsbeleid (beleid voor ruimtelijke kwaliteit, vastgelegd in de welstandsnota van 2004);
- het monumentenbeleid, waaronder het instrument van het "beschermd dorpsgezicht" (ex Monumentenwet 1988).

De aanwijzing als beschermd dorpsgezicht werd ruim 30 jaar geleden ingezet op grond van de bijzondere waarden van dit gebied en met name van het bebouwingslint. In deze paragraaf gaan we in op de essenties van de aanwijzing zoals die zijn neergelegd in de redegevende omschrijving en op de relatie daarvan met het bestemmingsplan en met het gevoerde beleid.

5.1 Beschermd gezicht

5.1.1 De begrenzing

Het beschermde gezicht Staphorst omvat de kerkdorpen Staphorst en Rouveen met het gehele bebouwingslint, de Streek. Vanwege de vele verspringingen van de

perceelsgrenzen ligt de grens in beginsel op circa 250 meter ter weerszijden van de Gemeenteweg en de Oude Rijksweg. In het noordoosten is de grens getrokken bij de weg Berkenstouwe omdat hier het bebouwingslint breekt en overgaat in lossere bebouwing. In het zuiden vormt de aansluiting van de Oude Rijksweg op de autoweg de grens. De nieuwbouw in Rouveen en Staphorst is buiten de bescherming gelaten, waar deze niet direct aan de Gemeenteweg of Oude Rijksweg grenst.

De begrenzing en de beschrijving van het Beschermd Gezicht tonen duidelijk de opvattingen die heersten toen de bescherming werd vastgesteld. De keuze voor de grens zal zijn ingegeven vanuit het feit dat de aandacht destijds vooral gericht was op het lint zelf (zie hieronder). Het kruispunt Ebbinge-Wubbelaan werd ten tijde van de beschrijving een 'verstoring van de ruimtelijke structuur' genoemd en de grens werd hierop aangepast. De confrontatie tussen oud en nieuw is hier markant zichtbaar, waarbij nieuw dominant is over de oorspronkelijke karakteristiek. Het eerste en tweede kwadrant zijn niet meegenomen in de bescherming, evenals een deel bij het spoor en de kern bij Rouveen.

5.2.2 Kwaliteiten en kenmerken

Het beschermingsbelang ligt volgens de beschrijving in het unieke karakter van Staphorst-Rouveen als een zeer langgerekt streekdorp met een duidelijk herkenbare historisch-ruimtelijke structuur en een karakteristiek bebouwingsbeeld.

De thema's aan de hand waarvan het beschermde gezicht vervolgens wordt beschreven en gewaardeerd, zijn hieronder genoemd. Daar waar ze overeenkomen met de

in de voorgaande hoofdstukken gesignaleerde karakteristiek worden ze slechts kort beschreven.

- **De historische structuur en het bebouwingspatroon**

- parallele perceelsgrenzen met een kilometerslange bebouwingsas
- lintbebouwing, de boerderijen staan naast en achter elkaar
- gemeenschappelijke ontsluitingspaden

- **De historisch waardevolle bebouwing**

- 19^e – 20^e eeuwse boerderijen
- boerderijtype: een hallehuis van het Staphorster type met detaillering zoals in het voorgaande hoofdstuk omschreven

- **Oriëntatie bebouwing**

- op de rijksweg/gemeenteweg georiënteerde bebouwing, gerelateerd aan strokenverkaveling; afwisseling in oriëntatie is hiervan het gevolg: schuin of haaks op de weg

- **Zijwegen**

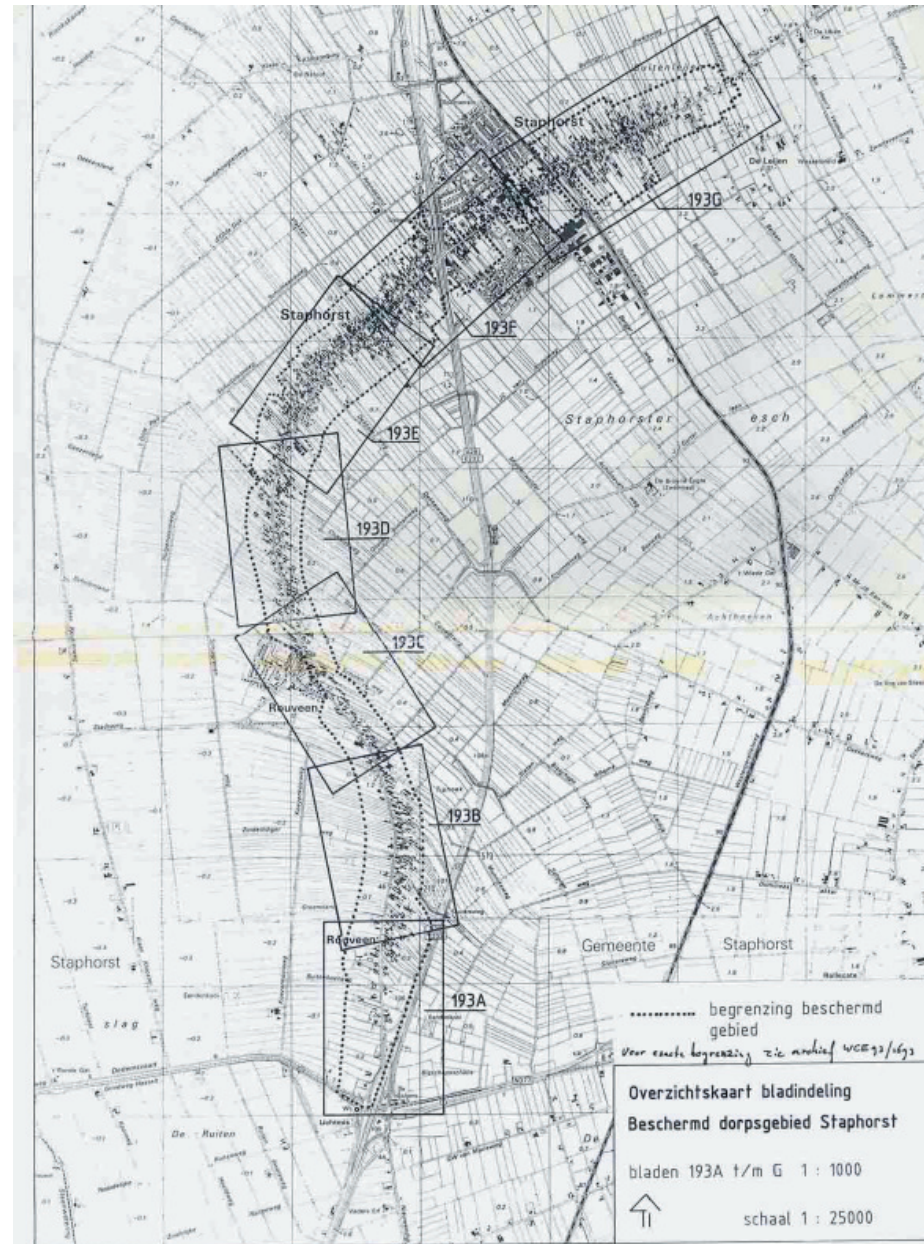
- de ontsluitingswegen (achterland) volgen de hoofdstructuur en percelering
- de wegen zijn smal, niet storend in lint
- de storende elementen worden benoemd: kruising Ebbinge-Wubbe, P. Meestersweg, de snelweg / viaduct

- **Wegprofiel en inrichting**

- de Ode Rijksweg heeft een breed profiel. Vanaf Rouveen staan eiken langs de weg.
- de oorspronkelijke beslotenheid van de weg is nu minder waar de wegbegroeiing ontbreekt en op de erven minder bomen voorkomen.

- **Erven en beplanting**

- smalle percelen, de boerderijen liggen vlak langs de sloot
- in de stegen(inrit) liggen (oorspronkelijk) klinkers
- de bomen langs de slootkant zijn belangrijk voor het beeld, evenals de hegjes en hekjes
- fruitbomen staan in de voortuinen
- de erfbeplanting is belangrijk voor het besloten karakter,

vormt een afgrenzing ten opzichte van de openheid van achterland

- **Het ruimtelijk beeld**

In de beschrijving van de bescherming is expliciet aandacht voor de hoge **beeldkwaliteit** van de **agrarische bebouwing**, waaronder meer dan 300 rijksmonumenten. *"Dit levert een belangrijke bijdrage aan het cultuurhistorisch waardevolle karakter van de nederzetting. Het ruimtelijk beeld wordt naast de (streek)bebouwing in belangrijke mate bepaald door de **erfbeplanting** en de **houtsingels** op de perceelsgrenzen tussen en direct achter de bebouwing, waardoor een ruimtelijke beslotenheid ontstaat die, waar het lint transparant of onderbroken is, markante **contrasten** met het open agrarische achterland oplevert. Ten zuiden van Rouveen is een gelijksoortig contrast door de open, praktisch onbebouwde boomloze westzijde van de weg. Het **beeld is gevarieerd** door de verschillende positionering van de boerderijen: groepjes boerderijen liggen in elkaars verlengde, soms iets verspringend schuin achter elkaar, op wisselende afstand."*

5.1.3 Analyse

De beschrijving van het beschermde gezicht focust nadrukkelijk op het **beeld** en heeft minder aandacht voor het **proces**. De aandacht voor het historische verhaal, het proces van ontstaan en vererving (hoe is het zo geworden) en de sociaal culturele component zijn in de bescherming van destijds nauwelijks terug te vinden, in tegenstelling tot het beeld dat daarvan het gevolg was.

Het belangrijkste beschermingsinstrument was het bestemmingsplan. Omdat dit beschermingsinstrument vooral stedenbouwkundig van aard is, is ook de beschrijving vooral vanuit een **stedenbouwkundige benadering** tot stand gekomen.

De landschappelijke en architectonische schaalniveaus, die in bredere context van de huidige beoordeling en in dit

onderzoek een grote rol spelen, worden in de beschrijving in mindere mate genoemd. De stedenbouwkundige visie, zoals die in de jaren '70 en begin '80 gold, heeft de beschrijving van het beschermde gezicht beïnvloed. Dit blijkt uit het feit dat de beschrijving is gericht op het ruimtelijk beeld (wat je ziet) waarbij wordt genoemd het contrast 'open / gesloten', en op de aanwezige samenhang van het bebouwingspatroon.

De configuratie van de erven is één van de belangrijkste kenmerken / waarden van het gebied: de opbouw van het erf met de vele **bijgebouwen**, klein- en grootschalige elementen. In de beschrijving zijn de bijgebouwen, gezien de huidige inzichten, onderbelicht. Tevens wordt met name als uitgangspunt genomen dat de ruimtelijke structuur bestaat uit het verkavelingspatroon en het lint. De **dwarsassen** (de stegen) hebben naar huidige inzichten ruimtelijk (zie de beschrijving van de relatie met landschap) en in het proces van ontstaan echter een groot belang, hetgeen in de voorgaande hoofdstukken tot uitdrukking komt.

5.2 Effectuering van het beschermde gezicht in het bestemmingsplan

In deze paragraaf wordt toegelicht hoe het bestemmingsplan inspeelt op het beschermde gezicht. Wat staat er in het bestemmingsplan over de cultuurhistorische waarden? Hoe is het bestemmingsplan toegepast? Wat heeft dit in de praktijk betekend?

5.2.1 Het bestemmingsplan

Het bestemmingsplan Oude Rijksweg / Gemeenteweg is in 1989 door de gemeenteraad vastgesteld. Het heeft betrekking op de gronden en opstallen van het bouwlint Rouveen-Staphorst.

De basis van het bestemmingsplan is de Interimnota 'Oude

Rijksweg-Gemeenteweg' uit 1980. Deze nota (en ook het bestemmingsplan) houdt rekening met cultuurhistorische waarden. Het raadsvoorstel om het gebied aan te wijzen tot beschermd dorpsgezicht is echter van later datum. De toelichting op het bestemmingsplan is afgestemd op de toelichting van het beschermd dorpsgezicht, zoals opgesteld door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. In het hoofdstuk waarin de resultaten van onderzoek worden gepresenteerd is de 'Nadere typering van de te beschermen waarden' integraal overgenomen uit deze beschrijving (de essenties zoals die zijn beschreven in 5.1). Hieraan is toegevoegd een beschrijving van de karakteristieke elementen van de 'ambachtelijke bebouwing'. Tevens wordt vermeld dat de bouwkundige staat van met name monumenten slecht is. Hier wordt in het bestemmingsplan genoemd dat veel verbeterd wordt door de bijzondere oplossing die in Staphorst is ontwikkeld in samenspraak met Rijksdienst voor de Monumentenzorg en Het Oversticht, waarbij het verbouwingsplan en de subsidie op de bouwplaats konden worden geregeld.

5.2.2 Kenmerken cultuurhistorie in het bestemmingsplan

Het beleid in hoofdlijnen moet, volgens de toelichting op het bestemmingsplan, worden beschouwd als beleidsprogramma en niet als bindend voorschrift. In het beleid in hoofdlijnen worden als doeleinden genoemd: behoud, bescherming en versterking van cultuurhistorische waarden van de streek bestaande uit:

- architectuur
- verkavelingstructuur
- inrichting van het gebied

In de beschrijving van de cultuurhistorische karakteristiek worden in de planopzet de volgende kenmerken genoemd:

- Structuur
- Oriëntatie
- Beplanting en stegen
- Agrarisch bedrijf

Wat betreft de **Structuur en Oriëntatie** komen de kenmerken overeen met de beschrijving van het beschermde gezicht. Met betrekking tot de oriëntatie van de bebouwing op de Oude Rijksweg wordt in het bestemmingsplan echter nadrukkelijk aandacht besteed aan de van de weg afgekeerde zijde van de bebouwing en de relatie met het achterliggende landschap. De regeling moet deze karakteristieken in principe handhaven.

Beplanting en Stegen

Voor de belevingswaarde van het bebouwingslint zijn *de beplanting en de boerenstegen* van groot belang, zo meldt het bestemmingsplan. Men constateert dat er al veel is verdwenen. Dit laat zich niet regelen in het plan, maar men beschouwt dit als een intentieverklaring, waarbij een verwijzing naar het project 'Bossies aan de Diek' wordt gemaakt. Hierin wordt een aanzet gegeven tot herinrichting van een aantal 'goaren' (tuinen).

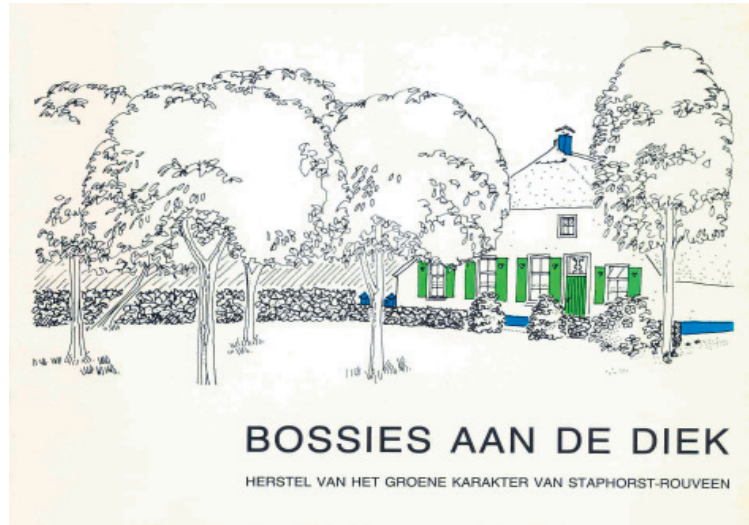
Met betrekking tot verharding van de openbare en semi-openbare ruimten wordt genoemd dat "*van oudsher gebakken klinkers werden gebruikt, de boerenstegen waren zandpaden*". Klinkers zijn veelal vervangen door betonklinkers of asfalt, soms ook in de stegen. Verdergaande asfaltering wordt als ongewenst beschouwd. De grote verscheidenheid van bestratingmateriaal is een verarming van de belevingswaarde.

De ligging van de voor de structuur zo bepalende stegen wordt op de kaart aangegeven en in de voorschriften worden eisen gesteld aan behoud van het karakter. Bij tuinen wordt bepaald dat particuliere ontsluitingsweggetjes zijn bestemd tot steeg, waarmee een belangrijk structuurbepalend element is vastgelegd.

De stegen worden dus als dwars-assen in het bestemmingsplan behandeld als ruimtelijk van groot belang; de focus op het lint is minder aanwezig dan in de tekst bij het beschermde gezicht.

Agrarisch bedrijf

In het Bestemmingsplan wordt aangegeven dat de basis van de ontwikkeling van het bouwlint vanuit het verleden is gelegen in de *uitoefening van het agrarisch*

bedrijf: 'drager van de karakteristiek'. Door afname en omschakeling naar bijvoorbeeld ambachtelijke activiteiten is de beleving van de karakteristiek gewijzigd. Vanwege te verwachten verdere afname van agrarische bedrijven moet de regeling recht doen aan zowel belanghebbenden als aan behoud van de karakteristiek. Handhaving van de individuele karakteristieke gebouwen is een eerste vereiste. Meervoudige gebruiksvormen zijn daarbij toelaatbaar, bijvoorbeeld meer gezinnen in één boerderij, vrije beroepen alsook kleinschalige bedrijven. Hiervoor zijn randvoorwaarden gegeven met betrekking tot de schaal, de omvang van bebouwing, de infrastructuur en de uitwendige karakteristiek die gehandhaafd moet blijven. Dit betreft de kapvorm en vensters (wolfeind, verticale vensters).

Met betrekking tot *agrarische bedrijfsdoeleinden* is in de toelichting op het plan aangegeven welke bebouwingsvlakken / gebouwen structuurbepalend zijn voor de karakteristiek van Staphorst, met gevolgen voor de bebouwingsregels: gevelbreedte, goothoogte en dakhelling.

Tevens is aangegeven dat bij aanlegvergunningen advies van één of meer deskundige instanties moet worden ingewonnen, alsmede van "de ambtelijke commissie". Deze commissie wordt veelal genoemd met betrekking tot nadere eisen en als waarborg om negatieve ontwikkelingen te voorkomen, bijvoorbeeld:

- situering t.o.v. de weg en mogelijke terugrooiing
- nokrichting van de kappen
- gebouwen in lengterichting achter voorliggende gebouwen plaatsen

Twee vrijstellingsbevoegdheden krijgen in het plan apart aandacht:

- een tweede dienstwoning bij een bedrijf is toegestaan als de economische omstandigheden het noodzakelijk maken
- de bedrijfswoning mag worden verbouwd voor 2 huishoudens, mede met het oog op instandhouding van grote karakteristieke bebouwing.

Bij woondoeleinden wordt aandacht besteed aan de vrijstellingsbevoegdheid met betrekking tot de splitsing van de boerderij. In het bestemmingsplan staat vermeld dat de nieuwe bijgebouwen geen groter gezamenlijk oppervlak mogen bezitten dan 50 m², tenzij een groter oppervlak reeds aanwezig is.

Ten aanzien van het oppervlak aan bijgebouwen bij voormalige boerderijen aan de Streek is recentelijk een nieuwe richtlijn vastgesteld, waarbij het oppervlak afhankelijk wordt gesteld van de inhoudsmaat van de boerderij: tot 1.000m³ is 75m² aan bijgebouwen mogelijk, van 1.000 tot 1.500m³ geldt 150m² als grens en boven de 1500m³ wil het college meerwerken aan 200m² aan bijgebouwen.

In het kader van 'zorg voor het object' is volgens de planbeschrijving van het bestemmingsplan functiewijziging van de boerderij acceptabel: wonen, en splitsing in meerdere woningen. De bijgebouwen vormen een belangrijk onderdeel van de complexiteit van de erven en zijn een bepalend onderdeel van de karakteristiek van de streek. Daarom ligt een positieve benadering voor de hand ten aanzien van activiteiten waardoor deze

bebouwing behouden en onderhouden kan worden; ander gebruik is mogelijk onder voorwaarden en met nadere toetsing en afweging. Voorwaarden hebben onder andere betrekking op de karakteristieken van het erf, percellering, infrastructuur verkeer en stegen.

Recentelijk is vastgelegd dat na beëindiging van het agrarisch bedrijf de boerderij gesplitst mag worden tot een dubbele woning, mits de inhoudsmaat van de boerderij minimaal 1000m³ is.

Als karakteristiek aangemerkte bebouwing moet in *hoofdvorm* gehandhaafd blijven. Met betrekking tot deze karakteristieke bebouwing en (rijks)monumenten zijn geen nadere eisen geformuleerd; dit wordt overgelaten aan bestaande wetgeving (Monumentenwet) en het welstandstoezicht.

5.2.3 Staphorster aard

In de planopzet van het bestemmingsplan valt op dat de onderkende problematiek in het bebouwingslint wordt onderverdeeld in aspecten die samenhangen met de *'bijzondere cultuurhistorische karakteristiek'* en die welke samenhangen met *'de specifieke Staphorster geaardheid'* om –zo dit enigszins mogelijk is- enige betrokkenheid met het agrarische bedrijf te blijven behouden.

Aantekeningen vorig concept checken !!!

In de planbeschrijving komt nogmaals terug dat het "geheel eigen karakter" ook slaat op de aard van de bewoners van de streek. Een scherpere toelichting op deze Staphorster aard ontbreekt in het plan. Maar de betekenis ervan moet worden gezocht in de richting die het bestemmingsplan hierbij aangeeft: de *'wens tot behoud van de karakteristiek mag niet tot een zodanige regeling leiden dat er sprake is van een bevrozing'*. Het bestemmingsplan moet in ruimtelijk opzicht een kader bieden zonder dat daarbij de te stellen regels meer dan strikt noodzakelijk beperkingen opleggen aan de initiatieven die in de streek ontplooid worden. Naar aanleiding van vragen vanuit het Groot Beraad van de

toenmalige Provinciale Planologische Commissie (PPC) om de criteria inzichtelijk te maken op grond waarvan een agrarisch bouwblok wordt toegekend, is door de gemeente nog eens ingegaan op de specifieke Staphorster situatie. Gegevens voor een onderzoek naar bedrijfsactiviteiten konden niet worden verkregen en de agrarische bedrijfsvoering wordt veelal gezamenlijk gevoerd. Het complexe beeld is slechts door zeer goede bekendheid met de plaatselijke situatie in te schatten en laat zich niet toetsen door meer op de algemene situatie afgestemde criteria, zo wordt vermeld. De gemeente heeft zo een 'eigen' inventarisatie gemaakt van bedrijfsactiviteiten (met name melkveehouderij) gebaseerd op een groot draagvlak binnen de streek. De maatschappelijke uitvoerbaarheid van een bestemmingsplan voor het lint is voor het gemeentebestuur van het grootste belang. De afwijkingen met betrekking tot de Handleiding Beleidsregels van de provincie Overijssel moet tegen deze achtergrond worden bekeken en niet van doorslaggevend belang worden geacht, volgens de gemeente. Door vertegenwoordigers van het Groot Beraad is in een voorbespreking aangegeven dat men de factor geaardheid c.q. de specifieke situatie minder relevant acht, terwijl het gemeentebestuur dit als een volwaardig element wenst te beschouwen. De conclusie moet zijn dat de Provincie is gericht op de algemene beleidslijn, de gemeente op maatwerk.

5.2.4 Werkwijze en effecten

Vanaf de jaren 1970 is maatwerk bepalend geweest voor de huidige verschijningsvorm van het beschermde gezicht. In overeenstemming met het bestemmingsplan is de 'Staphorster geaardheid' een factor van belang bij de dagelijkse gemeentelijke praktijk in de afgelopen dertig jaar. Als belangrijk punt wordt daarbij (in notities en interviews) genoemd het belang van persoonlijk contact en de onderhandelingsaard, de ondernemerszin van de bevolking. Iedere situatie vraagt een eigen oplossing (per erf, per persoon), waarbij goed contact met de betrokken

personen wezenlijk werd geacht om iets te bereiken. De overheid moet rekening houden met het bijzondere sociale en ruimtelijke karakter van Staphorst: mensen leven achter elkaar en dicht op elkaar. Afwijkend van de landelijke trend neemt de zuilvorming in Staphorst niet of nauwelijks af.

Bestemmingsplan of bescherming kunnen een houvast zijn, maar regelgeving kan ook een negatief effect hebben, zo is de ervaring in de gemeente. De mensen zijn niet positief over regelgeving en monumentenzorg wanneer teveel langdurige procedures gelden.

Bij de start van monumentenzorg in de gemeente (met het aanstellen van een medewerker bouw- en woningtoezicht) in de jaren '70, werd gewoonlijk zonder vergunning gebouwd: meer dan 20 gevallen per week was heel normaal. Heel langzaam is hier enigszins in gestuurd, waarbij snelheid bij het verkrijgen van zowel vergunning als subsidie voorwaarden waren om bouwen zonder vergunning te voorkomen. De notitie 'problematiek Monumentenzorg in Staphorst-Rouveen (1979 door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, gemeentewerken Staphorst en Het Oversticht) besteedt aandacht aan de noodzakelijke afstemming van subsidie en restauratiepraktijk op de specifieke Staphorster situatie. Hierbij wordt erop gewezen dat *'de procedures door de betrokkenen worden opgevat als betutteling, als bemoeienis met zaken die een normaal onderdeel vormen van de jaarlijkse werkzaamheden'*. In deze notitie is tevens een aanzet gegeven tot het formuleren van monumentenbeleid en het te beschermen gezicht. Een speciale regeling werd hiervoor rond 1981 gerealiseerd: het experiment *'Loket bij de gemeente'*, waarbij vergunningen voor monumenten via een verkorte procedure kunnen worden verleend. Tevens werden de bestaande subsidieregelingen voor eigenaren eenvoudig en snel verstrekt, in afwijking van de gebruikelijke regelingen. Onmiddellijk na het beëindigen van de werkzaamheden werd de aanvrager uitbetaald via één gemeentelijk loket (provinciale en rijkssubsidie).

Hierbij was ook de gemeentelijke "ambtelijke commissie", die hiervoor al is genoemd, van belang. De facto was dit de monumentencommissie Staphorst, die per vergadering, veelal ter plaatse, de wijzigingen aan monumenten en de subsidiëring beoordeelde. In het bestemmingsplan werd de adviescommissie een belangrijke rol toegedicht. De commissie heeft als adviesorgaan voor het college lange tijd een grote rol gespeeld vanuit een brede taakstelling. Momenteel worden plannen beoordeeld in de geïntegreerde welstands-monumentencommissie. De gemeente heeft geen standaard-procedure, waarin de rol voor de stedenbouwkundige en/of de adviescommissie (zoals genoemd in het bestemmingsplan) is vastgelegd. In dit kader is geen beleid geformuleerd. Op basis van de nieuwe Woningwet is in 2004 de welstandsnota vastgesteld, waarin aandacht wordt besteed aan het beschermde gezicht.

Het monumentenbeleid is gericht geweest op herstel, restauratie en renovatie van monumenten, op behoud van de vorm, het beeld van het beschermde gezicht. Het geld is besteed aan riet, kozijnen (kozijnhout met breder profiel en roeden), rollagen en knipvoegen. Veel oorspronkelijk materiaal is eerst weggehaald, afgebikt en weer teruggebracht: reconstructie is gangbaar (geweest). In een convenant tussen de Provincie en de gemeente is in de jaren '90 jaarlijks veel geld besteed (3 ton in guldens, inclusief ISV-gelden) aan gevelherstel (knipvoegen) en herstel van rieten daken. Weinig acties zijn gericht geweest op achterliggende processen zoals de ontstaansgeschiedenis. Zo is ook weinig geld aan andere elementen in het gezicht besteed.

5.2.5. Conclusie

1. Zoals in de hoofdstukken 3 en 4 aangegeven, is Staphorst cultuurhistorisch en landschappelijk een unieke situatie. Deze situatie is het gevolg van een proces. Dit proces heeft geresulteerd in het kenmerkende beeld van smalle, deels gekromde percelen, afgezoomd met elzensingels en boerderijen met bijgebouwen die in rijen achter elkaar zij geplaatst. De bescherming heeft zich meer op het beeld gericht dan op het proces dat aan dat beeld ten grondslag ligt. Met de wens et beeld vast te leggen, lijkt ook het proces bevroren. Het is de vraag of dat recht doet aan de aard van Staphorst als levend dorp.
2. Er is spanning tussen de wens kwaliteiten te behouden en ruimte te bieden aan de dynamiek die van nature voorkomt. In de loop van de tijd kunnen accenten in het beschermingsbeleid verschuiven. Het lijkt erop dat het beleidsmiddel "beschermd gezicht" onvoldoende flexibel is of is toegepast. Het is te rigide om verschuivende opvattingen een plaats te geven en het levert knelpunten op bij een hoge ruimtelijke dynamiek. Die ineffectiviteit wordt deels bepaald doordat de "bescherming" is gekleurd door de tijd waarin hij werd gestart. De ineffectiviteit wordt in Staphorst vergroot door de wijze waarop er in het bestemmingsplan gevolg is gegeven aan de bescherming, onder meer door de inzet om een generieke maatregel (de bescherming als gezicht) te effectueren met maatwerk.
3. Het beschermde gezicht richt zich voornamelijk op het lint. De relatie met de andere schaalniveaus is voor de cultuurhistorische kwaliteit van de streek echter van groot belang, maar is in de tekst van de bescherming onderbelicht. De in de voorliggende visie onderscheiden niveaus met betrekking tot landschap en architectuur komen in het bestemmingsplan wel tot uitdrukking.

In andere beleidsplannen en projecten, zoals het landschapsbeleidsplan, streekplan, en projecten als 'Bossies aan de Diek' worden cultuurhistorische kwaliteiten gezien als factoren om op de verschillende schaalniveaus rekening mee te houden.

4. Een verbouwing in het beschermde gezicht werd in de praktijk dikwijls behandeld als elk ander plan. Er is ook in het beschermde gezicht in het verleden vergunningvrij gebouwd. Er zijn veel vrijstellingsprocedures, waarbij de welstands-monumentencommissie een rol in de advisering heeft.
5. Bescherming van het gezicht en effectuering in het bestemmingsplan hebben in het verleden dan ook niet altijd invloed gehad op de werkwijze van de gemeente, maar werden in sommige gevallen ambtelijk wel gebruikt als extra druk om kwaliteit te handhaven. Concreet gold dat na bescherming en de vertaling in het bestemmingsplan bijvoorbeeld geen woningen meer vóór de boerderij mochten worden gebouwd en er zijn voorbeelden bekend dat situering van bedrijven kon worden tegengegaan.
6. Het plan heeft positief gewerkt met betrekking tot de instandhouding en restauratie van monumenten en bijvoorbeeld de nokrichting van bijgebouwen (in lengte).
7. Staphorst-Rouveen kent een architectonische en cultuurhistorische bijzondere situatie. Deze bijzondere situatie vraagt om andere dan standaardoplossingen. Het is in Staphorst nog steeds een opgave om de plaatselijke cultuur met betrekking tot bescherming van cultuurhistorische kwaliteit te verenigen met de ingezette beleidsmiddelen.

PERSPECTIEF VOOR STAPHORST

9

6.1 Ondernemend dorp met een rijke cultuurhistorie

In de voorgaande hoofdstukken is aangegeven dat Staphorst een bijzonder landschap kent. De gekromde elzensingels, de achter elkaar geplaatste boerderijen, de stegen, de Staphorster boerderij en de markante bijgebouwen vormen samen een uniek ensemble.

Het landschap zoals we dat nu kennen is het resultaat van een eeuwenlang groeiproces. Dat proces is niet gestopt. Ook nu worden we geconfronteerd met ontwikkelingen die leiden tot een veranderend landschapsbeeld. Dat is inherent aan een levend landschap, hoort bij een maatschappij in ontwikkeling. Sommige van die ontwikkelingen hebben echter grote gevolgen voor de Streek; staan op gespannen voet met de historisch gegroeide kwaliteiten. Het verdwijnen van de agrarische functie uit het lint leidt er bijvoorbeeld toe dat de vanzelfsprekende drager achter de structuur van Staphorst langzaam maar zeker verdwijnt.

De uitdaging van het Belvédère project Staphorst is in te spelen op dergelijke tendensen en aan te geven hoe ontwikkelingen zodanig kunnen worden ingezet dat ze bijdragen aan een versterking van de cultuurhistorische kwaliteiten. Behoud door ontwikkeling is daarbij het motto. Staphorst is geen museumdorp, en moet dat vooral ook niet worden. Staphorst is een levend dorp met een ondernemende gemeenschap. Het zijn nuchtere mensen die gewend zijn de handen uit de mouwen te steken. "Met nijverheid en vlijt, bouwt men boerderijen als kastelen". Deze Staphorster aard heeft gemaakt dat Staphorst is wat het nu is. De opgave is een visie te ontwikkelen op

de toekomst van de Streek en haar omgeving, waarbij de ontwikkelingen zodanig worden geregisseerd dat de bijzondere kwaliteiten worden gewaarborgd en waar mogelijk versterkt. Daarbij is ook nadrukkelijk ruimte voor de ontwikkeling van nieuwe kwaliteiten, zolang die passen binnen de gestelde kaders.

Het proces van groei en ontwikkeling van het Staphorster landschap vormt een minstens zo belangrijke kwaliteit als het beeld dat daarvan het uiteindelijk resultaat is. Wanneer men in 1800 had besloten een glazen stolp over Staphorst te plaatsen vanwege de bijzondere cultuurhistorische kwaliteiten dan hadden we datgene wat we nu als uniek aanmerken nooit gekend. Dus laten we dat ook nu niet doen. Het cultuurhistorische proces kan de inspiratie vormen voor de wijze waarop we met het huidige landschap en de actuele ontwikkelingen omgaan.

Vanuit die gedachte presenteert dit hoofdstuk een visie op de ontwikkeling van de Streek en het aanliggend landschap.

Daarbij worden, van groot naar klein, drie schaalniveaus gehanteerd:

- Landschap
- Streek
- Erf en Boerderij

Op deze drie niveaus worden voorstellen gedaan ter versterking van de cultuurhistorische kwaliteit.

6.2 Het Landschap

Het landschap en de Streek zijn nauw met elkaar verbonden. Staphorst ontleent haar bijzondere karakter deels aan het landschap van de smalle opstreckende

verkaveling, de karakteristieke 'kruimte' en de ritmiek van elzensingels.

Op het schaalniveau van het landschap spelen de volgende zaken:

- het versterken en verbeteren van de karakteristieke beplantingsstructuur
- het versterken van de recreatieve betekenis
- het leesbaar maken en houden van de geschiedenis van het landschap

6.2.1 Behoud en versterken singelbeplantingen

De elzensingels maken het extreem smalle en typerende kavelpatroon zichtbaar, geven het verkavelingspatroon een derde dimensie.

Het patroon van elzensingels is in belangrijke mate bepalend voor de eigen identiteit van Staphorst. Wie van Zwolle naar Meppel rijdt herkent aan de smalle gebogen kavels en de veelheid aan elzensingels onmiddellijk wanneer hij Staphorst passeert.

Wat de 'tuunwallen' zijn voor Texel (aarden dijkes om de schapen binnen te houden), de 'schurvelingen' (hoog opgeworpen zandwallen) voor de Kop van Goeree, zijn de elzensingels voor Staphorst.

Het patroon van elzensingels is dermate bepalend voor de eigenheid van Staphorst, vormt zo'n onderscheidend kenmerk, dat gestreefd moet worden naar behoud en versterking van het patroon van singelbeplantingen.

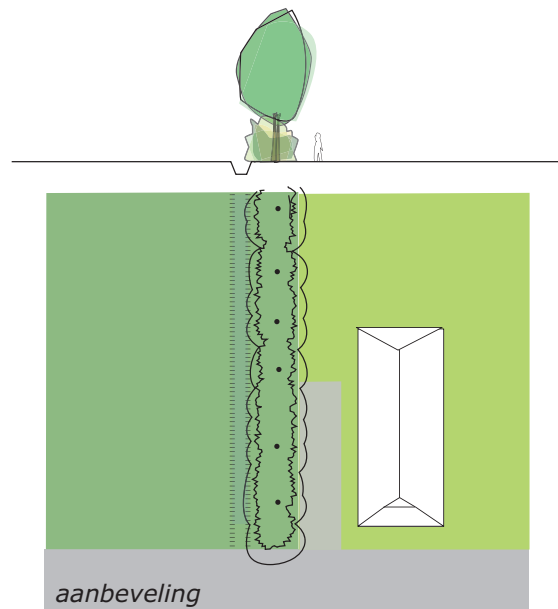
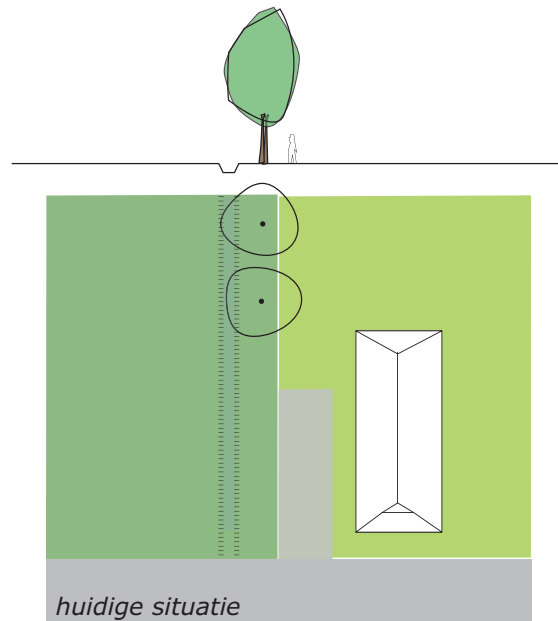
De afgelopen decennia zijn de singels zowel in kwantiteit als in kwaliteit achteruit gegaan.

Het huidige beplantingsbeeld heeft een gefragmenteerd karakter. Nieuwe aanplant is noodzakelijk om het beeld te herstellen. Een deel van de singels bevindt zich in een weinig florissante staat, omdat het de boeren aan de middelen of de interesse ontbreekt om deze beplantingselementen te onderhouden.

Naast nieuwe aanplant is een goed en regelmatig beheer

Belangrijkste concentraties singelbeplantingen

van de singels essentieel. Alleen door het regelmatig terugzetten (hakken) van de singel kan het karakteristieke beeld worden gehandhaafd.

De singels bevinden zich op particuliere grond. Het realiseren van de doelstellingen (aanvullen singels, regelmatig onderhoud) vereist medewerking van de betreffende agrariërs. Voor het herstel en behoud van de singelbeplantingen kan een stimuleringsregeling worden opgesteld, van waaruit de eigenaren een vergoeding krijgen voor het periodiek onderhoud. Daarnaast is overdracht van kennis omtrent het beheer en onderhoud van de singelbeplanting een belangrijke factor voor het succes.

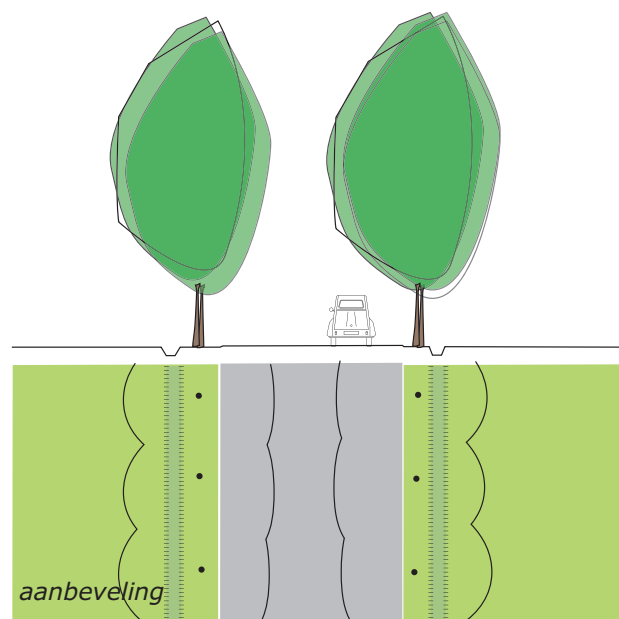
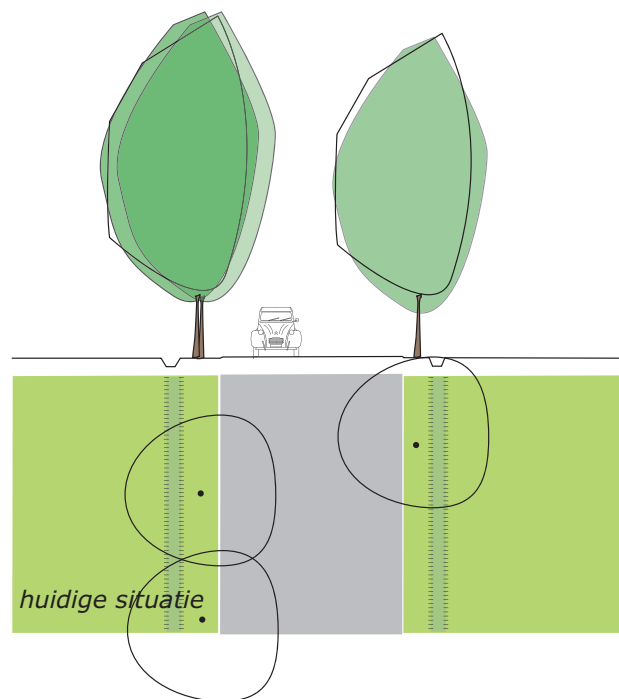
Speciale aandacht behoeven de singelstructuren die doorlopen tot in de Streek. Op een aantal plekken lopen de singels door tot aan de Gemeenteweg / Oude Rijksweg. Juist deze beplantingsstructuren moeten bewaard blijven, zij maken de historisch gegroeide relatie tussen Streek en landschap zichtbaar. Nagegaan moet worden waar mogelijkheden bestaan om dergelijke structuren nieuw te ontwikkelen.

ACTIES

- **Beschermen en instandhouden van de bestaande singelbeplantingen**
- **Actief stimuleren nieuwe aanplant elzensingels door middel van een subsidieregeling en het geven van voorlichting**
- **Bij het instandhouden en nieuw ontwikkelen van singelbeplantingen extra aandacht voor singels die doorlopen tot in de Streek**
- **Geven van een financiële vergoeding voor het op de juiste wijze beheren van de singelbeplantingen**
- **Kennis uitwisseling met betrekking tot een goed beheer en onderhoud van singelplantingen bijvoorbeeld in de vorm van een folder, informatieavonden etc.**

6.2.2 Versterken laanbeplanting dwarswegen

Het Staphorster landschap wordt doorsneden door een stelsel van parallelle wegen. Deze vormen van oudsher de scheidslijnen tussen de verschillende "slagen"; de ontginningseenheden van waaruit het landschap van Staphorst is ontstaan. Hoewel met de ruilverkavelingen veel is veranderd aan de oorspronkelijke verkavelingstructuur zijn veel van deze lange lijnen in het landschap overeind gebleven. Ze blijken een stabiele factor in een veranderend landschap. Voorgesteld wordt deze structuurlijnen herkenbaarder te maken en ruimtelijk te versterken door deze wegen consequent, van begin tot eind, te voorzien van laanbeplanting. Door het toepassen van laanbeplanting langs de dwarswegen winnen de oorspronkelijke "slagen" aan herkenbaarheid en wordt het convergeren (het naar elkaar toe lopen) van deze lijnen meer zichtbaar. Om de ontwikkeling van het landschap zichtbaar te maken dienen de lanen zoveel mogelijk het gehele Staphorster landschap te dooraderen; van de ontginningsbasis aan de Wijk in het westen tot aan de Staten Leidijk en Schapendijk ten oosten van het dorp. Gedacht wordt aan een beplanting van essen of elzen; passend bij het karakter van het gebied en de reeds aanwezige beplantingsstructuren.

ACTIES

- **Beschermen en instandhouden van bestaande laanbeplantingen op de dwarswegen**
- **Realiseren van nieuwe laanbeplantingen langs de dwarswegen**